

VOORWOORD BIJ HET THEMANUMMER 'BUITENPLAATSLANDSCHAPPEN'

In Nederland hebben buitenplaatsen, landgoederen en kastelen door de eeuwen heen een groot aandeel gehad in de vorming van het landschap. Historische buitenplaatslandschappen zijn vaak beeldbepalend voor regio's verspreid over het hele land. In de afgelopen decennia is veel geschreven over individuele buitenplaatsen, landgoederen en kastelen, maar meestal niet in samenhang met elkaar of over hun landschappelijke betekenis. Er zijn echter uitzonderingen. Henri van der Wyck vraagt in de herziene versie van zijn proefschrift *De Nederlandse buitenplaats. Aspecten van ontwikkeling, bescherming en herstel* (1974, 1983) aandacht voor onderzoek en bescherming van buitenplaatslandschappen. Hij is daarmee de eerste die de term gebruikt en hij definieert het buitenplaatslandschap als: 'Het landschap welks karakter door een aantal buitenplaatsen bepaald wordt'. Met zijn befaamde atlanten van de Veluwe en Twente, voorzien van historische en zelfvervaardigde kaarten, zette Van der Wyck de toon voor het onderzoek naar buitenplaatslandschappen in Nederland.

In 1967 aanvaardde Frans Maas het hoogleraarschap landschapsarchitectuur aan de Technische Hogeschool Delft met de oratie 'Van theekoepel tot caravan. De buitenplaats als bijdrage tot de landschapsvorming'. Hierin zette hij buitenplaatsen en landgoederen op de kaart als landschapsvormende elementen, waarbij historische voorbeelden als inspiratie kunnen dienen voor nieuwe woonvormen, recreatie en natuurontwikkeling. Maas was ook de eerste die buitenplaatslandschappen letterlijk op de kaart zette, met een landschapstypenkaart waarop hij de locaties van de Nederlandse historische buitenplaatsen, landgoederen en kastelen projecteerde om hun onderlinge verband te duiden. Een meer geografische benadering vinden we in *De buitenplaatsen historisch-geografisch gezien* van Pim van Tent (1976). Hij maakte duidelijk dat er een logisch verband is tussen locatiekeuze en natuurlijke ondergrond, bereikbaarheid en beschikbaarheid van grond, resulterend in landschappelijke zones van buitenplaatsen en landgoederen. En ook recent is over dit onderwerp geschreven, getuige bijvoorbeeld Ben Olde Meierinks artikel 'Buitenplaatslandschappen' in *Kasteel & Buitenplaats* (2017).

In deze publicaties worden individuele buitenplaatsen niet alleen bekeken in samenhang met hun directe omgeving (tuin, park, landschap), maar ook op regionale schaal; als landschapsarchitectonische ensembles van meerdere buitenplaatsen, landgoederen en kastelen in samenhang met hun ruimtelijke context. Het gaat hier dus om systemen van buitenplaatsen, landgoederen en kastelen die samen een landschappelijke zone vormen.

In dit themanummer gebruiken we daarvoor de term ‘buitenplaatslandschappen’, of de meervoudsvorm ‘buitenplaatsenlandschappen’. Er zijn ook aanverwante begrippen zoals ‘landgoederenzones’, ‘landgoedlandschappen’, ‘buitenplaatsnetwerken’ of ‘buitenplaatsbiotopen’, die nuances aanbrengen en bijvoorbeeld de verschillen tussen buitenplaats en landgoed of de eenheid van huis, tuin en park benadrukken. Om verwarring te voorkomen hanteren we hier de volgende definitie: ‘Buitenplaatslandschappen zijn landschappen waarvan historische kastelen, buitenplaatsen (inclusief hun tuinen en parken) en landgoederen het karakter bepalen’. Het is dus een inclusieve omschrijving, die de samenhang of het geheel van samenstellende delen moet duiden, of het nu gaat om gebouwen, tuinen en parken, bossen of landbouwgebieden.

Waarom een themanummer over buitenplaatslandschappen? In de eerste plaats gaat het om een onderzoeksveld dat zich snel ontwikkelt en aan belang wint. Daarom is een stand van zaken van het onderzoek vanuit verschillende disciplines relevant. Dit kan de theorievorming en discussie stimuleren over de vraag hoe we het historische buitenplaatslandschap beter kunnen begrijpen en hoe we het verband tussen onderzoek, beleid en ontwerp kunnen versterken. Daarnaast is het zo dat buitenplaatslandschappen onder grote druk staan door klimaatverandering en verstedelijking – en de daarmee samenhangende opgaven rond water, natuur, energie, landbouw, recreatie en toerisme. Deze opgaven hebben grote ruimtelijke gevolgen en een zodanige complexiteit dat een regionaal perspectief noodzakelijk is voor samenhangende oplossingen. Daarbinnen kunnen dan, op basis van de bestaande landschappelijke structuur, ruimtelijke strategieën worden ontwikkeld voor bescherming van het buitenplaatslandschap en het toevoegen van nieuwe kwaliteiten. Die ‘helicopterview’ is ook nodig als gemeenschappelijke basis voor eigenaren, overheden, experts en andere belanghebbenden om samen te werken aan toekomstbestendige buitenplaatslandschappen.

Dit themanummer wil verder onderzoek naar buitenplaatsenlandschappen bevorderen en presenteert daartoe recente inzichten uit het Nederlandse academische en praktische werkveld. Met vijf uiteenlopende bijdragen wordt onderstreept dat onderzoek, beleid en ontwerp van buitenplaatslandschappen vragen om een interdisciplinaire aanpak, waarin de verschillende perspectieven elkaar aanvullen en versterken. Als opening presenteert Hans Renes vanuit een historisch-geografisch perspectief een overzicht van de historische ontwikkeling van de term 'buitenplaats' en van de buitenplaatslandschappen in Nederland. Vervolgens vat Hanneke Ronnes de historiografie van het onderzoek naar buitenplaatslandschappen samen en geeft zij enkele wenken voor toekomstig onderzoek. Elyze Storms-Smeets neemt het buitenplaatsenlandschap Gelders Arcadië als aanleiding voor een sociaal-geografische benadering voor het begrijpen van buitenplaatslandschappen. Paul Thissen schetst de ontwikkeling van de overheidsbemoeyenis met buitenplaatsen en landgoederen in Gelderland. Tot slot introduceert Steffen Nijhuis een regionale ontwerpbenadering waarin de historische gelaagdheid en landschappelijke structuur als basis dienen om de veerkracht en het aanpassingsvermogen van buitenplaatslandschappen te vergroten.

Wij wensen u veel leesplezier en inspiratie toe.

NAMENS DE REDACTIE:

STEFFEN NIJHUIS, CHRISTIAN BERTRAM EN KEES SOMER